

Joest

Gelders muntmeester in 1416

JOS BENDERS In een artikel in dit blad heb ik erop gewezen dat verwijzingen naar de activiteiten van de Gelderse muntmeester Van der Tanerijen zijn te herleiden tot één enkele bron, namelijk een passage die historicus Van Slichtenhorst in zijn boek *Gelderssche geschiedenissen* onder het jaar 1388 besprak. Tevens heb ik gesteld, dat 1381, 1388, noch 1402, de drie jaren volgens welke Van der Tanerijen Gelders muntmeester zou zijn geweest, correct kunnen zijn.¹

Van Slichtenhorsts bron leek na de publicatie van zijn boek in 1653 verloren te zijn gegaan. Echter is dit document teruggevonden. Het bevindt zich in het Gelders Archief en maakt deel uit van een register met ongedateerde brieven aan de stad Arnhem.² Van Slichtenhorst blijkt de originele tekst tamelijk getrouw te hebben gevolgd, waarbij hij overigens de eerste persoon meervoud (pluralis majestatis) om de hertog aan te duiden verving door de derde persoon enkelvoud. Gezien deze overeenkomst kan er geen twijfel over zijn dat dit document inderdaad de oorspronkelijke bron is. Aan de hand van nadere gegevens blijkt de brief te dateren.

Datering

Op basis van de afzender 'hertog van Gulik en Gelre' schreef Van Slichtenhorst de brief toe aan hertog Willem (1377-

1402). De titel kan echter passen bij diens broer en opvolger Reinoud IV (1402-1423). Twee van de genoemde munten, de Arnhemse rijns gulden en de blenk, zijn in grote hoeveelheden geslagen voor Reinoud, maar niet bekend van Willem. De blenk (die tegenwoordig beter bekend is als 'meeuw') is in Arnhem geslagen vanaf 1405 en in de periode 1417-1419 vervangen door een nieuw type.³ De Arnhemse rijns gulden is mogelijk in 1407, maar uiterlijk in 1409, ingevoerd en geslagen tot Reinouds dood in 1423.⁴ Een eerste conclusie ligt dus voor de hand: de bedoelde hertog moet Reinoud IV zijn geweest. Na deze constatering was duidelijk dat eventuele verdere vermeldingen naar de muntmeester in een latere periode moesten worden gezocht dan tot nu toe is aangenomen.

Dergelijke vermeldingen bleken inderdaad te bestaan. Een vroege bron dateert van 6 december 1417, wanneer Joest (en niet Joost zoals hij bekend staat) van der Tanerijen en zijn vrouw Aleide een rente te Arnhem krijgen opgedragen.⁵ Hij blijkt, zoals van een muntmeester te verwachten, een vermogend man. In 1418 staat 'Joest Muntmeyster' opgenomen onder de 'borger' die 'der stat geleent hebben totter tymmeringe der nyer muren by der wyntmolen'.⁶ Hij leende 100 rijns gulden,⁷ aanzienlijk meer dan wat anderen uitleenden. Nog in 1418 vindt de eerste aflossing van 60 gulden plaats, die betaald wordt aan 'Joests wyff Aleit'.⁸ In 1419 wordt Joest nog 'muntmeyster' genoemd, in 1420 niet meer. Misschien was hij in 1420 niet meer in functie.⁹ Een andere mogelijk-

St. Jansgulden, z.j.,
Reinoud IV
(1402-1423). Goud

heid is dat de functiebenaming overbodig werd gevonden, omdat inmiddels wel duidelijk was wie werd bedoeld. In ieder geval wordt Joest alleen in 1418 en 1419 als 'muntmeester' aangeduid.

De koersen die in de brief worden genoemd bleken ook van nut voor de datering. De koers van 33 blenk (oftewel 132 groot; de blenk was een muntstuk van vier groot) voor een Arnhemse rijns gulden komt in Arnhem en Zutphen in 1415 en vermoedelijk ook nog in 1416 voor. Het oude schild, in de brief gewaardeerd op 51 blenk oftewel 204 groot, was in 1416 en 1417 in de genoemde steden tussen de 192 en 208 groot waard.¹⁰ Dit wijst op een iets vroegere datering dan de hierboven genoemde vermeldingen.

Verder bleek uit de Arnhemse stadsrekeningen dat schepenen van de Gelderse steden vanaf 30 april 1416 intensief overlegden over de 'ynsett van der nyen munten'. Uit de brief is verder op te maken dat niet alle betrokken het eens waren met het besluit: de opdracht kwam immers tot stand met goedkeuring van 'onser raid ende een deel van onsen riddersen ende knechten'. Blijkbaar hadden de steden en het andere deel van de ridderschap liever een andere regeling gezien, of waren ze in het geheel niet in het overleg betrokken geweest. In ieder geval werd de discussie over de brief nog op de dag van ontvangst geïnitieerd. Op 30 april gingen de schepenen Tegnengel en Mynschart naar Nijmegen 'van der munten wegen' en op 8 mei nog eens. Daarna werd overlegd met de schepenen van Zutphen. Blijkbaar lag de kwestie moeilijk: rond 13 mei werden de ridders, knapen en kleine steden van de Veluwe te Arnhem verwacht voor overleg. Vermoedelijk daarna gingen Tegnengel en Mynschart naar de schepenen van Zutphen.¹¹ Daar vond op maandag 18 mei overleg plaats met 'her Otto van der Lecke, die joncker

*Blenk of meeuw, z.j.,
Reinoud IV
(1402-1423). Zilver*

van Bronchorst, die joncker van Covorden ende die joncker van Wissche ende die waelgebaren lude ende scepenen in den lande van Zutphen' over de munt en 'anderen saken'.¹² Over de inhoud van het overleg is uit de stadsrekeningen niets op te maken.

Tot slot is de brief van de hertog gedateerd op 'donredages nae Georgij' oftewel St. Joris. De naamdag van St. Joris valt op 23 april, en in 1416 was dat een donderdag. De donderdag daarna is dus 30 april, precies de dag waarop volgens de Arnhemse stadsrekeningen het overleg over de nieuwe munt begon. De conclusie ligt nu voor de hand: de brief is geschreven op 30 april 1416 en was de aanleiding voor het overleg tussen de schepenen. Joest van der Tanerijen moet dus al in 1416 zijn ambt hebben aanvaard. Gezien de aanduiding 'muntmeester' in de Arnhemse stadsrekeningen van 1418 en 1419 is Joest van der Tanerijen enkele jaren als zodanig actief geweest. Hoe lang precies valt uit de gebruikte bronnen niet op te maken.

Levensloop

Muntmeester Joest was hoogstwaarschijnlijk een lid van de familie 'De la Tannerie', oftewel 'Van der Tanerijen'. In 1908 publiceerde Hubert Fremaux een genealogische studie over deze familie, waarvan een 'Jean dit Josse' deel uitmaakte.¹³ Hoewel Fremaux maakte geen melding maakt van diens muntmeesterschap, moet het hier wel gaan om de muntmeester zoals uit het vervolg zal blijken. Joests muntmeesterschap past ook in de hiaten in Joests levensloop zoals Fremaux die kende, evenals het

beroep van Jean dit Josse: wisselaar. In het vervolg wordt er vanuit gegaan dat het inderdaad om dezelfde persoon gaat.

De familie Van der Tanerijen stamt uit het dorp Wattrelos, ten noord-westen van Roubaix. Het oudst bekende lid is Jean de la Tannerie, die in 1280 wordt vermeld. Van zijn gelijknamige zoon Jean zijn zeven kinderen bekend: vijf zoons en twee dochters. De oudste zoon Pierre werd in 1389 benoemd tot rentmeester van Vlaanderen en Artois. Joest was de derde zoon. Zijn voornaam was eigenlijk Jean, maar hij werd 'Josse' genoemd. Mogelijk komt dit van de samentrekking 'Joes' voor 'Johannes'.

In 1390 blijkt Josse wisselaar te Antwerpen te zijn. Hij trouwt op 15 november van dat jaar met Digna Lichten uit Brugge. In 1395 bewoonden ze het huis De Corenaert in de Hoogstraat. Op 21 november van dat jaar wordt deze 'Van Taneryen' tot schepen benoemd. Op 6 september 1396 staat hij borg voor Jean Gobelet, de Brabantse muntmeester te Valkenburg. In 1399 is hij nog steeds wisselaar, en pacht hij hiervoor 'twee cameran'. Zijn vrouw Digna stierf 'na 1408'. Na 'enkele jaren' hertrouwt Joest met 'Alijt Meckinc' uit Antwerpen. Zij zal dezelfde zijn als de Aleid die in Arnhemse documenten wordt genoemd. Zij stierf in juni 1447. Volgens Strubbe wordt Joest van 1418 tot en met 1445 in Antwerpse schepenbrieven vermeld, en zou hij tussen 1445 en 1455 zijn overleden.¹⁴ Fremaux noemt een vermelding van Josse uit 1403, en daarna pas weer in 1417 in verband met goederen te Staebroeck en Kiel (beide in de buurt van Antwerpen). In de tussentijd is 'Joossen van der Tanneryen' muntmeester geweest in Luxemburg en Chiny. De Luxemburgse spelling van zijn voornaam lijkt meer op 'Josse' dan op 'Joest', maar voor zijn achternaam is de Nederlandse en niet de Franse variant gebruikt. In 1411 en 1412 draagt hij sleischat af: 'Van Joossen

van der Tanneryen, muntmeester van den lande van Lutzemborch ende int greefscap van Chiny, die somme van 300 gulden Rynnsch, elken gulden gerekent voir 33 gr. myns voirs. heren munte van Brabant, op 't ghoent dat hie schuldich wesen sal uut causen van der voirs. munten, bi lettren van den voirs. Janne Raimbaut, gescreven den 14 dach van februaryo XIIIe elve, om de voirs. somme te bekeren in de voirs. reyse van Lutzemborch. Dairom hier die voirs. somme van 300 gulden Rynsch, ten prise voirs., valent 41 l. 5 s. g. Van den selven, zonder lettre, bi handen van Pieters Chuys, becker woenende in de stad van Lutzemborch, den 8 dach van julio MCCCC ende twelwe, die somme van 17 Rynsch gulden 14½ g. lux, op 't goent hi sculdich wesen mach uut causen van den prouffiten van den voirs. sleyschatte.'¹⁵

Op 20 juni 1413 blijkt volgens de rekeningen een muntmeester Janne Colins een deel van de sleischat te hebben vooruit betaald. Tenzij sprake is geweest van een partnerschap met Colins, valt daaruit op te maken dat Joests termijn tussen 8 juli 1412 en 20 juni 1413 is verstreken.

Gezien de datering van de brief op 30 april 1416 is de voormalige wisselaar vanaf die dag als Gelders muntmeester aangesteld. Een eerdere aanstellingsdatum is niet uit te sluiten: mogelijk ging het immers om een verlenging. Hij heeft zich met zijn vrouw Aleid op zijn laatst in 1417, maar vermoedelijk eerder, in Arnhem gevestigd. Hoe lang zij daar zijn blijven wonen is niet geheel duidelijk. Op 20 juni 1430 droegen zij het huis en de hofstede 'Den Hoekelom' over aan Gaidert van den Gruuthuys.¹⁶ Als dit hun woonhuis was, zijn ze mogelijk in 1430 weer naar Antwerpen verhuisd.

Tot slot is het aardig te vermelden dat de rechtsgeleerde Willem van der Tanerijen de oudste zoon van Joest en Aleid was. Willem van der Tanerijen

schreef het *Boec van der loopender Practijken der Raidtcameren van Brabant*. Hierin komen onder meer straffen voor het vervalsen van munten aan de orde.¹⁷

Conclusie

Joest van der Tanerijen blijkt niet, zoals tot nu toe op basis van een zeventiende-eeuwse bron algemeen werd aangenomen, voor hertog Willem (1377-1402), maar voor diens broer Reinoud IV (1402-1423) te hebben gewerkt. Onder Joests verantwoordelijkheid werden goudguldens, zilveren blenken en deelstukken daarvan geslagen. De muntmeester en zijn vrouw hadden in de periode 1416-1430 zakelijke belangen in de stad, en hebben er hoogstwaarschijnlijk langere tijd gewoond.

Een aantal suggesties voor vervolgonderzoeken dient zich aan. Ten eerste betreft dit Joest zelf. Verder onderzoek in archieven, bijvoorbeeld te Antwerpen en Luxemburg, zou preciezere gegevens kunnen opleveren over zijn levensloop en loopbaan. Het Gelderse hertogelijke archief bevat mogelijk nadere informatie over zijn werkzaamheden als Gelders muntmeester: hoe lang is hij in functie gebleven, was hij betrokken bij het nieuwe type munt dat rond 1418 moet zijn ingevoerd, in welke hoeveelheden werden de munten geslagen en welke voorschriften golden er? Bij de registratie van afgedragen sleischatten zouden dergelijke gegevens kunnen zijn vermeld.

Ten tweede is een onderzoek naar de loopbanen van muntmeesters op zijn plaats. Een grof onderscheid bestaat tussen specialisten die voor een bepaalde periode aan ene munt werkten en daarna aan een andere en 'job hoppers' zoals Van der Tanerijen die met enige regelmaat van werkzaamheid veranderden. Waren deze laatste overwegend bestuursambtenaren of juist vrije ondernemers zoals Joest toen hij nog wisselaar te Antwerpen was? Was voor hen het muntmeesterschap een bijver-

dienste of tijdelijk de hoofdactiviteit?

Ten derde geven de gebeurtenissen van april en mei 1416 enig inzicht in de betrokkenheid van steden en ridderschap bij de besluitvorming over monetaire zaken in het hertogdom. Al vanaf de regering van Reinoud III (1343-1361 en 1371) bemoeien de steden zich aantoonbaar met de muntslag. Gezien het belang van een stabiele munt voor de handel kan dat geen verbazing wekken. De mate waarin de Gelderse hertogen beïnvloeding, medezeggenschap of zelfs goedkeuring in monetaire zaken duldden, lijkt in de loop van de tijd te variëren. Met zekerheid was er geen sprake van een geleidelijk toenemende invloed. Onderzoek zal moeten uitwijzen hoe dit besluitvormingsproces wel verliep.

Met dit stuk hoop ik op het belang van archiefonderzoek te hebben gewezen. Veel Nederlandse numismatici beperk(t)en zich tot het gebruik van secundaire bronnen. Daarbij blijken nog al eens interpretatie- en overschrijffouten te zijn en worden gemaakt. 'Terug naar de oorspronkelijke bron' kan een remedie zijn. 'Op naar de oorspronkelijke bronnen en archieven' lijkt me het adagium om voortgang te boeken op het terrein van de middeleeuwse numismatiek. ■

Graag bedank ik Paul Moors voor het maken van de transcriptie van de opdrachtbrief en Theo Nissen, Ronald Wientjes en Jan van der Wis voor hun commentaren op eerdere versies.

LITERATUUR

W.J. ALBERTS *De stadsrekeningen van Arnhem (Deel 3: 1402-1420)* (Groningen, 1971).

J. BENDERS Joost *De Beeldenaar* 27 (2003) 27-28.

E. BERNARD en J. VANNÉRUS *Histoire Numismatique du Comté puis Duché de Luxembourg et ses Fiefs* (Brussel, 1910).

H. FREMAUX *Histoire généalogique de la famille De la Tannerie originaire de la Flandre Wallonne 1280 à 1560 Bulletin de la Société d'Études de la Province de Cambrai* XII (1908) 195-239.

H.E. VAN GELDER Oostnederlands geld omstreeks 1400 *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 67 (1980) 45-66.

C. DE GRAAF Den valscher den ketel; Bestraffingen van muntmisdrijven in Holland, Zeeland en Utrecht ca. 1300 - ca. 1600 *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 82 (1995) 77-179.

D.P.M. GRASWINCKEL *De archieven der gasthuizen en fundatieën, gilden, schutterijen en vendels, gedeponeerd bij het Oud-archief der gemeente Arnhem* (Den Haag, 1935).

J.J. GROLLE *De muntslag van de graven van Holland tot de Bourgondische unificatie in 1434* (Utrecht/Amsterdam, 2000).

G.M. DE MEYER en E.W.F. VAN DEN ELZEN Wel en wee van Gelders geld; Munten en muntkoersen in de 14de en 15de eeuw *Bijdragen en mededelingen der Vereniging 'Gelre'* 71 (1980) 19-49.

VAN SLICHTENHORST XIV. *boeken van de Geldersse geschiedenissen* (Arnhem, 1653).

E.L. STRUBBE De vijftiende-eeuwse Brabantse rechtsgeleerde Willem van der Tanerijen *De luister van ons oude recht; Verzamelde rechtshistorische studies* (Brussel, 1973) 407-422.

R. WARTENA *De stadsrekeningen van Zutphen 1364-1445/46* (Zutphen, 1977).

NOTEN

1. BENDERS 2003.
2. GELDERS ARCHIEF (GA), OUD ARCHIEF ARNHEM (OAA), inv. 221, brief 16.
3. VAN GELDER 1980, 45-66.
4. VAN GELDER 1980, 51.
5. GA, Archief St Catharinae Gasthuis Arnhem inv. 705, regist 51: 'Goedert van den

Gruuthuus Bertolts zoon en Steven die Gruter, schepenen te Arnhem, oorkonden, dat Johan Heinkens zoon en diens vrouw Hille opgedragen hebben aan Joest van der Tanerijen en diens vrouw Aleide een rente van 2 oude schilden 's jaars, gaande uit het huis van Rembout Kremers'.

6. Stadsrekeningen Arnhem 1418, 358.
7. Stadsrekeningen Arnhem 1418, 358.
8. Stadsrekeningen Arnhem 1418, 368: 'overmids Gercelys betaelt 60 Arnheimsche gld. ad 42 bl, van die 100 Rynsche gld. die hy der stat leenden maken 168 lichte gld. Soe blyft daer raff noch te betalen die hy verwesen heeft totter tymmeringe der Moederkerken ende Sente-Johanskerke 40 Rynsche gld. als elken 20 Rynsche gld'.
9. Stadsrekeningen Arnhem 1419, 416: 'der kerken betaelt dat hem Joest die muntmeyster gaff per Arnoldus Becker ontfangen yn afcor-tinge der veertich Arnheimsche gulden die hem die stat sculdich bleeff van den 100 Rynschen gulden die hy der stat leenden 20 Rynsche gld. ad 42 bl. facit 56 gulden'; idem 1420, 35: 'betaelt den commanduer van Sente Johan die hem Joest verwesen hadde te gheven van die 100 Rijnse gld. die hy der stat geleent hadde; ende hem daer aen noch gebraken 20 Rijnse gld. ad 44 bl., facit 58 lb. 13 s. 4 d. ende hier mede syn die 100 gulden vorseit all betaelt'.
10. DE MEYER en VAN DEN ELZEN 1980, 45.
11. Stadsrekeningen Arnhem 1416, 301-302.
12. Stadsrekeningen Zutphen, 240.
13. H. FREMAUX 1908.
14. STRUBBE 1951, VII-VIII.
15. BERNARD en VANNERUS 1910, 279. Zij verwijzen naar Archives des Royaumes-Chambres de Comptes 1786 (rekening Jean Raimbaut, 19).
16. GA, OAA, inv. 6243, regist 689.
17. DE GRAAF 2000, 100-102.

(advertentie)

MUNTHANDEL G. HENZEN

- ~ Antieke munten (Grieks, Romeins en Byzantijns)
- ~ Nederlandse munten (600 - heden)
- ~ Buitenlandse munten (600 - heden)
- ~ Archeologische voorwerpen

Vraag onze zeer uitgebreide en rijk geïllustreerde tweemaandelijksse prijslijst aan !

Postbus 42 3958ZT Amerongen ~ Tel.0343 - 430564 / Fax.0343 - 430542